

अंक नं. ०३८
ईलुआरी -२०२४

सुनुब सेतु

नमस्कार पशुपालक भिन्नो,

આપણે સૌ પશુપાલકો છીએ અને પશુપાલન વ્યવસાય નો મુખ્ય આધાર પશુઓની તંદુરસ્તી છે. પરંતુ પશુ ઓની બીમારીઓ તેમના ઉત્પાદન અને ઉત્પાદન ની ગુણવત્તા પર અસર કરે છે. યોગ્ય સારવાર થી પશુ સારુ પણ થઈ જાય છે. પરંતુ સાથે સાથે આપણે પણ અમુક સમસ્યાઓ સમજવી અને યોગ્ય જાણકારી રાખવી જરૂરી છે. ચાલો આપણે પશુપાલકો માટે મુંજવતા પ્રશ્નો અને તેનો ઉકેલ સમજી લઈએ.

પશુપાલકોને મુંજવતા પ્રશ્નો અને તેનો ઉકેલ

પ્રશ્ન-૧ : વેતરે આવેલ ગાય ભેંસ (વાષરડી / પાડી) કેવા ચિંહો દર્શાવે છે ?

ઉકેલ : વેતરમાં આવેલ પશુ નીચે જણાવેલ ચિંહો તમામ અથવા થોડી વધુ ઓછી તીવ્રતાથી દર્શાવે છે.

- વારંવાર બરાડે છે / આરાડે છે.
- યોનિમાર્ગમાં લાલાશ દર્શાવે છે, સોજો જણાય તથા તેલની ધાર જેવી ચીકળી સ્વર્ચ પારદર્શક લાળી કરે છે.
- સમૂહમાં છુંડા રાખેલ ગાય/ભેંસ અન્ય પશુ ઉપર ઠેકે છે અથવા અન્ય પશુને પોતાના પર ઠેકવા દે છે.
- અન્ય પશુ ઠેકે ત્યારે શાંતિથી ઉભા રહે છે.
- વારંવાર થોડો-થોડો પેશાબ કરે છે.

● દૂધાળા પશુ ડબકાય છે. આહાર ઘટે છે. બેચેની ઉશ્કેરાટ વધે છે

પ્રશ્ન-૨ : ગાય/ભેંસ કેટલા દિવસે ફરી વેતરમાં આવે છે
ઉકેલ : સામાન્ય રીતે ગાય/ભેંસ ગાભણા ન થાય ત્યાં સુધી દર ૨૦ થી ૨૧ દિવસે નિયમિત વેતરે/ગરમીમાં આવે છે.

પ્રશ્ન-૩ : ગાય/ભેંસ સારે રાશ કેટલા સમય વેતર/ગરમીમાં રહે છે ?

ઉકેલ : સામાન્ય રીતે ગાય/ભેંસ ૧૮ થી ૨૪ કલાક વેતરમાં ગરમીમાં રહે છે. ઉનાળાની અસ્તુમાં ભેંસો ફક્ત ૬-૮ કલાક જ ગરમી માં રહે છે.

પ્રશ્ન-૪ : વેતરે આવેલા ગાય/ભેંસને કચારે ફેળવવી ?

ઉકેલ : વેતરના ચિંહો દર્શાવતી ગાય/ભેંસ ને ૧૨ થી ૧૮ કલાક પછી ફેળવવાથી કે કૃત્રિમ બીજદાન કરાવવાથી ગર્ભધારણ થવાની શક્યતા વધી જાય છે એટલે કે સવારે વેતરે આવેલ ગાય/ભેંસ ને સાંજે અને સાંજે વેતરમાં આવેલ ગાય/ભેંસને બીજા દિવસે સવારે ફેળવવી.

પ્રશ્ન-૫ : વિયાણ બાદ ગાય/ભેંસ ને ફરી કચારે ફેળવવી?

ઉકેલ : વિયાણ બાદ પ્રથમ બે મહિના (૫૦ દિવસ) ગાયો/ભેંસો વેતરે આવે તો પણ ફેળવવી નહિ બે મહિના પછી પ્રથમ કે બીજીવાર વેતરે આવે ત્યારબાદ ફેળવવાનું/કૃત્રિમ બીજદાન કરાવવાનું રાખવું.

પ્રશ્ન-૬ : કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિના ફાયદા શા છે ?

ઉકેલ : કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિમાં ઉત્તમ ગુણવત્તા વાળા સાંધ-પાડા કે જેની માતાનું દૂધ ખૂબજ વધારે હોય તેનું વીર્ય વાપરવામાં આવે છે.

એથી તે થકી ઉત્પન્ન થતી વાછરડી—પાડી ઉચી ગુણવત્તા વાળી અને વધુ દૂધ ઉત્પાદન આપતી ગાય—ભેંસ બની શકે છે. કુદરતી રીતે ફેણવવાથી જો સાંધ/પાડા જાતીય રોગો (ખુસેલોસીસ) થી પીડાતા હશે તો ચેપ ગાય/ભેંસ માં પણ પ્રસરે છે જ્યારે કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિમાં આ ભય નિવારી શકાય છે. એક પાડા/સાંધ વડે કુદરતી સમાગમથી વરસે ૧૦૦ જેટલા ગાય/ભેંસને ફેણવી શકાય છે. જ્યારે કૃત્રિમ બીજદાન પદ્ધતિથી ૨ થી ૩ હજાર ગાય/ભેંસને એક વર્ષમાં ફેણવી શકાય છે.

પ્રશ્ન-૭ : વિયાણ પછી પશુઓમાં કેવા કેવા રોગો જોવા મળે છે ?

ઉકેલ : વિયાણ પછી પશુઓમાં મેલી પડવી નહિ, માટી ખસી જવી, બાવલાનો સોજો, સુવારોગ (દૂધીયો તાવ), કીટોસીસ, ગર્ભાશયનો બગાડ જેવા અનેક રોગો થવાની શક્યતા હોય છે.

પ્રશ્ન-૮ : વિયાણ બાદ મેલી કચારે પડવી જોઈએ ?

ઉકેલ : વિયાણ બાદ મેલી (ઓર) બચ્ચાના જન્મ સમયે જ પડી જતી હોય છે. ધણા કેસમાં ૮-૧૦ કલાકે મેલી પડતી હોય છે. જો આથી મોડું થાય તો તેને રોગ ગણી, પશુ ડોક્ટર પાસે સારવાર કરાવવી જોઈએ.

પ્રશ્ન-૯ : વાછરડીઓ પ્રથમવાર કઈ ઉમરે વેતરમાં /ગરમીમાં આવતી હોય છે ?

ઉકેલ : દેશી વાછરડી (ગીર/કાંકરેજ) બે થી અઢી વર્ષની થાય ત્યારે જ્યારે સંકર વાછરડીઓ સવા થી હોઢ વર્ષની ઉમરે વેતરમાં/ગરમીમાં આવતી થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન-૧૦ : ફેણવેલ પશુઓની ગર્ભાવસ્થાની તપાસ કચારે કરાવવી ?

ઉકેલ : ગાય/ભેંસ ને ફેણવ્યા બાદ બે—ત્રણ મહિને પશુ ડોક્ટર પાસે ગાભણ છે કે ખાલી તેની તપાસ કરાવવી જોઈએ. ગાભણ પશુઓ વેતરે આવતા નથી પણ ધણી વખત કોઈ બિમારી કારણે પણ પશુઓ વેતરમાં આવતા નથી. આથી વેતરમાં ન આવતી ગાય/ભેંસ ગાભણ છે તેમ માની લેવું નહીં તેની તપાસ અવશ્ય કરાવવી.

પ્રશ્ન-૧૧ : કેવા પશુઓની પશુ ડોક્ટર પાસે તપાસ કરાવવી ?

ઉકેલ :

- ફેણવેલ પશુઓને ત્રણ મહિને ગર્ભાવસ્થાની તપાસ માટે

- વિયાણ બાદ ૬૦ – ૭૦ દિવસે પણ વેતરે ન આવતી ગાય—ભેંસોની તપાસ માટે.
- બિલકુલ વેતરે ન આવતી હોય તેવી ગાય/ભેંસો કે પુખ્ત વાછરડી/પાડીઓની તપાસ માટે.
- અનિયમિત વેતર દર્શાવતા પશુઓની તપાસ માટે.
- વારંવાર (ત્રણ—ચાર વખત) ફેણવવા છતા ગાભણ ન થતા પશુઓની તપાસ માટે.
- ગર્ભપાત થઈ ગયેલ પશુઓની તપાસ માટે.
- વિયાણ બાદ મેલી પડતી ન હોય અથવા માટી ખસી ગઈ હોય તેવા પશુઓની તપાસ ડોક્ટર પાસે અવશ્ય કરાવવી જોઈએ.

પ્રશ્ન-૧૨ : સંકર વાછરડીઓ / ગાયો માટે આદર્શ પ્રજનન ક્ષમતા કચારે ગણાય ?

ઉકેલ : સંકર વાછરડીઓ/ગાયો ની આદર્શ પ્રજનન ક્ષમતા માટેના માપદંડ નીચે મુજબ છે.

- પ્રથમ વખત ગરમીમાં આવવાની ઉમર : ૧૫ મહિના
- પ્રથમ વખત ફેણવવાની ઉમર : ૧૮ – ૨૧ મહિના
- પ્રથમ વખત ફેણવતી વખતે જરૂરી વજન : ૨૪૦–૨૬૦ કિલો.

● પ્રથમ વિયાણની ઉમર : ૨૭–૩૦ મહિના.

● પ્રથમ વિયાણ વખતે વજન : ઉર્પ કિલો.

● વિયાણ પછી ફરી ગાભણ થવા લાગતો સમયગાળો : ૬૦ – ૮૦ દિવસ.

● બે વિયાણ વચ્ચેનો ગાળો : ૧૩ – ૧૪ મહિના.

● ગાભણ થવા માટે જરૂરી બીજદાનની સંખ્યા : ૧. ૭૫

● વાર્ષિક વિયાણ દર : ૮૫ – ૧૦૦ ટકા.

● ગર્ભાવસ્થા ગાળો : ૨૭૮–૨૮૫ દિવસ.

પ્રશ્ન-૧૩ : ભેંસો માટે આદર્શ પ્રજનનક્ષમતા કચારે ગણાય.

ઉકેલ : ભેંસોમાં આદર્શ પ્રજનનક્ષમતા માટેના માપદંડ નીચે મુજબ છે.

- પ્રથમ વખત ગરમીમાં આવવાની ઉમર : ૨૪ મહિના

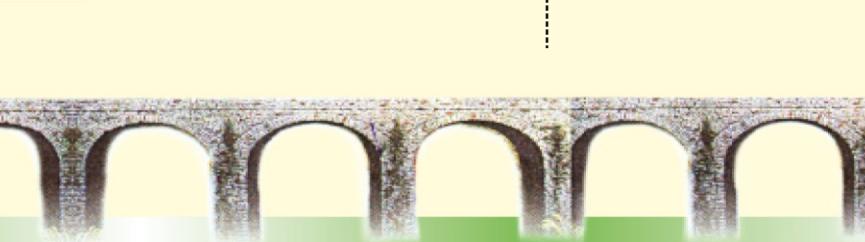
● પ્રથમ વખત ફેણવવાની ઉમર : ૩૦ – ૩૨ મહિના

● પ્રથમ વખત ફેણવતી વખતે જરૂરી વજન : ૨૫૦–૨૭૫ કિલો.

● પ્રથમ વિયાણની ઉમર : ૪૦–૪૨ મહિના.

● પ્રથમ વિયાણ વખતે વજન : ૩૫૦–૩૬૦ કિલો.

● વિયાણ પછી ફરી ગાભણ થવા લાગતો સમયગાળો : ૧૦૦–૧૨૦ દિવસ.

- બે વિયાણ વચ્ચેનો ગાળો : ૧૪ મહિના.
- ગાભણ થવા માટે જરૂરી બીજદાનની સંખ્યા : ૧. ૭૫–૨.૦૦
- વાર્ષિક વિયાણ દર : ૮૦ ટકા.
- ગર્માવસ્થા ગાળો : ઉન્નત દિવસ.

પ્રશ્ન-૧૪ : વાછરડીઓ / પાડીઓને પ્રથમ વખત ફેણવવા માટેના કચા ધોરણો છે ?

- ઉકેલ : દેશી (કંંકરેજ/ગીર) વાછરડીઓને ૨૩૦ થી ૨૫૦ કિલો વજન થયા બાદ ૨૪ થી ઉન્નત મહિનાની ઉમરે ફેણવવી જોઈએ. પાડીઓને ૨૪૦ થી ૨૫૦ કિલો વાળી થયા બાદ ૨૪–૩૦ મહિનાની ઉમરે ફેણવવી જોઈએ. જ્યારે એચ.એફ. સંકર વાછરડીઓ ને ૨૭૦–૨૮૦ કિલો વજન થયા બાદ ૧૮–૨૦ મહિના ની ઉમરે ફેણવવી જોઈએ.

પ્રશ્ન-૧૫ : મેલી ન પડવાના કારણો શું છે ?

- ઉકેલ : અસમતોલ આહાર, કસરત નો અભાવ (પશુને એક જ જગ્યાએ બાંધી રાખવામાં આવતા હોય તેવા કિસ્સામાં), ભોઈતણિયું સમતળ ન હોય તેવા કિસ્સામાં મેલી ન પડવાના કેસ વધુ જોવા મળે છે.

પ્રશ્ન-૧૬ : વિયાણ બાદ નાના બચ્યાની સાર સંભાળ કરીતે કરવી ?

- ઉકેલ : નાના તાજા જન્મેલા બચ્યાની કોરા કપડાથી સાફ સફાઈ કરવી.
- દુટો એક થી દોઢ ઈચ્છ જેટલો કાપી દોરાથી બાંધી આયોડીન લગાવવું. વિયાણ બાદ તરત જ તાજા જન્મેલા બચ્યાને અડધા કલાકની અંદર ખીરા/ખરાટુ પીવડાવું જોઈએ, જે આખા દિવસ દરમ્યાન દોઢ થી બે લીટર આપવું જોઈએ.
- બચ્યુ ૨૦ દિવસ નું થાય ત્યારે પ્રથમ વાર કુમિની દવા આપવી જોઈએ. (પાઈપ્રાઇન પ્રવાહિ) ત્યારબાદ દર મહિને એકવાર કુમિની દવા છ માસ સુધી આપવી જોઈએ.

પ્રશ્ન-૧૭ : વિયાણ બાદ ગાય/ભેંસ માં મેલી કચારે પડે છે.

- ઉકેલ : ગાય/ભેંસ માં વિયાણ બાદ સામાન્ય રીતે ૮–૧૨ કલાકની અંદર કુદરતી રીતે મેલી પડી જાય છે અને આટલા સમયમાં ન પડે તો મેલી ડોક્ટર પાસે

પડાવવામાં આવે છે. હાથે મેલી પાડતા કેડ પાકવાની શક્યતા હોવાથી કુદરતી રીતે મેલી પડવાની રાહ જોવી હિતાવહ છે. જો બચ્યાને વિયાણ બાદ તરતજ ખીરુ કરાટુ પીવડાવવામાં આવે અથવા દૂધ કાઢવામાં આવે તો મેલી ઝડપથી પડી જાય છે.

પ્રશ્ન-૧૮ : વિયાણ બાદ ગાય/ભેંસ માં શું કાળજુ લેવી ?.

- ઉકેલ : પ્રસૂતિ દરમ્યાન પશુ વ્યવસ્થિત અને સ્વચ્છ જગ્યાએ બાંધીલું હોવું જોઈએ. વિયાણ બાદ પશુને તેના બચ્યા સાથે થોડો સમય રાખીને ખૂબજ ઓછો સમય ગાળામાં બચ્યાને કરાટુ પીવડાવું.
- પશુને ગરમ પાણી સાથે ગોળ તથા અજમા નો ઉકાળો આપવો જેથી મેલી પડવાની અડયાળ ન આવે.
- પશુના ચારે ચાર આચંખ માથી ૫૦ ટકા દૂધ દોહી લેવું જેથી કરીને સુવા રોગ થવાની શક્યતા ઘટાડી શકાય.
- બાવલા માંથી પુરે પુરુ દૂધ કાઢી લેવું હિતાવહ નથી.
- પશુને પોષણ યુક્ત લીલો–સુકો ચારો તથા દાણ આપવું.

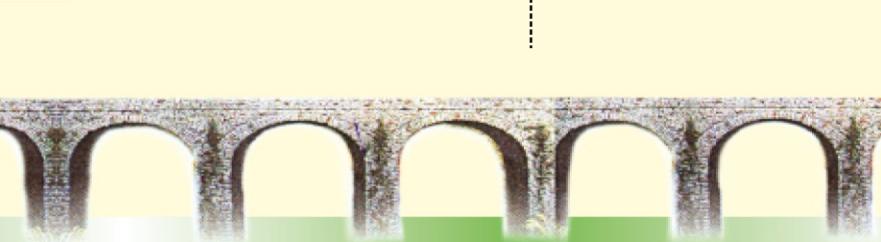
પ્રશ્ન-૧૯ : પશુઓમાં કચા કચા પ્રકાર ના રસીકરણ કરવા જોઈએ અને કચારે કરવા જોઈએ ?.

- ઉકેલ :

- (૧) ખરવા મોવાસા – વર્ષમાં ઓક્ટોબર થી ડિસેમ્બર માસ દરમ્યાન શક્ય હોયતો ફેબ્રૂઆરીમાં બુસ્ટર ડોઝ મુકવામાં આવે છે.
- (૨) ગળસુઢો – વર્ષમાં એક વખત અને મે–જુન માસમાં મુકવામાં આવે છે.
- (૩) લખી રોગ – જરૂરીયાત મુજબ વર્ષમાં એક વખત એપિલ/મે દરમ્યાન.
- (૪) ખુસેલોસીસ – જીવન કાળ દરમ્યાન માત્ર એક વખત છ માસ માં માત્ર માદા પશુને જ મુકવામાં આવે છે.
- (૫) થાઈલેરીયાસીસ – કાઈ પણ સમય દરમ્યાન માત્ર સંકર જાનવરને મુકવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન-૨૦ : બાવલાની લિમારી ન થાય તે માટે શું કાળજુ લેવી જોઈએ ?.

- ઉકેલ : દૂધ દોહન કર્યા બાદ આંચળને ફરજીયાત દવા લગાડવી જોઈએ (ડિપાલ સોલ્યુસન મા આંચળ બોળવા).
- કોઈાર સ્વચ્છ રાખવું જોઈએ.

- દૂધ દોહન કર્યા બાદ પશુ તરતજ બેસી ન જાય તે માટે થોડો ચારો નિરવો જોઈએ.
- બાવલાને બરાબર સ્વચ્છ પાણી થી ઘોઇ ને ચોખ્યુ રાખવું
- બાવલામાં અથવા દૂધ માં થોડી ખામી જણાયતો ડોકટર ની સલાહ લઈ સારવાર કરાવી લેવી જોઈએ.
- પ્રશ્ન-૨૧ :** દૂધાળા પશુ ને દરરોજનું કેટલું દાણ આપવું જોઈએ ?.
- **ઉકેલ :** દૂધાળા પશુ ને સમતોલ આહાર આપવો ખુબજ જરૂરી છે. સમતોલ આહાર માં લીલો ચારો, સુકો ચારો અને દાણ નો સમાવેશ થાય છે.

માનસિંહ કે. પટેલ
પ્રમુખ શ્રી, સુમુલ ડેરી, સુરત

આપણા દૂધાળા પશુઓની દૂધ ઉત્પાદકતા, પ્રજનન ક્ષમતા, રોગ પ્રતિકારક શક્તિ, અને વૃદ્ધિ-વિકાસ દર માટે પશુઓને દૈનિક જરૂરીયાત મુજબના પોષકતત્વો મળી રહે તે માટે આપણી જ અધતન દાણ ફેકટરી, બાજુપુરા ખાતે આપણાં જ પશુઓ માટે ઉત્પાદિત થતાં સમતોલ સુમુલ દાણ અને તેના અન્ય ઉત્પાદનો વાપરવાનો જ આગ્રહ રાખીએ.

